

بسم الله الرحمن الرحيم

پیامدهای تجمل گرایی، راحت طلبی و خودخواهی در کاهش رشد جمعیت

صفورا رمضانی^۱

چکیده

روند نزولی رشد جمعیت در ایران طی سال‌های اخیر که به دنبال تغییر سبک زندگی رخ داده، متاثر از باورهای غربی می‌باشد. اهمیت بررسی این موضوع زمانی آشکار می‌شود که بدانیم در صورت ادامه این روند، در آینده با پیری جمعیت و مشکلات ناشی از آن مواجه خواهیم بود. بر این اساس، مقاله حاضر قصد دارد به این سوال پاسخ دهد که پیامدهای سه عامل تجمل گرایی، راحت طلبی و خودخواهی چه نقشی در کاهش جمعیت دارد؟ این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد که دستاورد آن واقف شدن بر این مساله است که اگرچه در پژوهش های انجام گرفته، عوامل مختلفی نظیر عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی برای کاهش جمعیت ذکر شده؛ از تاثیر پیامدهای ۳ عامل یادشده در بالاغفلت شده است. بررسی این پیامدها که عبارت است از: ناتوانی در انجام وظایف، فقر و بدهکاری، آسیبهای روحی و روانی، از دست دادن فرصتها، مصرف گرایی، مسئولیت گریزی، تمایل به زندگی مجردی، تمایل زنان به تحصیل و اشتغال و عدم از خود گذشتگی از دستاوردهای این مقاله است.

واژگان کلیدی: تجمل گرایی، راحت طلبی، خودخواهی، کاهش جمعیت

¹ .سطح 2، مدرسه علمیه صومعه سرا

مقدمه

از جمله مباحث مهم در کشورهای جهان وبه ویژه در کشور ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی (به عنوان یک حکومت دینی) مسئله جمعیت میباشد. جمعیت به مجموعه افرادی از یک گونه که در یک مکان و زمان زندگی میکنند، گفته شده است و به تعداد این افراد اندازه جمعیت میگویند. موضوع جمعیت و کنترل موالید و باروری چنان اهمیت یافته است که به بحث کنترل جمعیت از نگاه دینی و فقهی چه در سطح خرد و چه در سطح کلان پرداخته شده است. از آن جایی که جمعیت فعال هر کشور عامل تعیین کننده در معاملات قدرت محسوب میشود. کاهش جمعیت انسانی آن است که در اثر وقایعی بلند یا کوتاه مدت رخ میدهد که میتوان برگریز سفید، پایین آمدن میزان باروری، رکود اقتصادی، خرابی شهرها بر اثر بلاهای مختلف، مرگ و میر زیاد در اثر خشونت، بیماری یا فجایع دیگر اشاره کرد.

یکی از گرایشهای طبیعی و غریزی در انسان علاقه به فرزند است. انسان همانگونه که نمی تواند بی زوج و همسر زندگی کند و احساس کمبود شدید عاطفی میکند، در صورت نداشتن فرزند هم احساس کمبود و نقض شدید میکند. در آموزه های وحیانی اسلام نیز افزایش جمعیت در میان مسلمانان یک ارزش است و خداوند برای فرزنددار شدن افراد پاداش های بسیاری تعیین و بیان کرده است. ضرورت موضوع کاهش جمعیت در جهان از آن جهت است که امروزه بر کسی پوشیده نیست که جمعیت یک کشور به عنوان یکی از مؤلفه های استراتژیک هر کشور به شمار می رود و در تئوری های قدرت، منابع انسانی یکی از مؤلفه های قدرت ملی است. از این رو ضرورت دیده شد که مبحث کاهش جمعیت و پیامدهای سه مؤلفه تجمل گرایی، راحت طلبی و خودخواهی بر روی کاهش رشد جمعیت مورد بررسی قرار گیرد.

با رجوع به پیشینه تاریخی کنترل جمعیت جمعی از ادیان بشری، تمدن ها و قوانینی مانند قوانین حمورابی، متفکران قرون وسطی جهت ترقی فرد و جامعه قائل به افزایش جمعیت و جمعی دیگر مانند حکمای چین باستان (کونفوسیوس) و یونان باستان (افلاطون و ارسطو) قائل به توازن جمعیت (اندازه بهینه جمعیت) بوده اند. با توجه به اینکه تا اوایل قرن ۲۰ رشد جمعیت میان مسلمان ها و شیعیان ناچیز بوده است، بحث کنترل جمعیت و سیاست های جمعیتی در سطح ملی وجود نداشته است. با ورود به قرن ۲۰ و توسعه دانش بهداشت و علوم پزشکی و کنترل مرگ و

میرها و افزایش حجم جمعیت جهان، مسئله کنترل موالید و سیاست‌های جمعیتی در سطح کلان مطرح گردید و بسیاری از دولت‌ها این مسئله را به عنوان یک ضرورت در دستور کار سیاست‌های ملی خود قرار دادند. با رجوع به کتاب‌ها و مقالات با محوریت کاهش جمعیت می‌توان دریافت که این موضوع بسیار پر اهمیت بوده است در کتاب "چالش‌های جمعیتی پیش رو" نوشته ی "عباس نعمت‌اللهی" به طور خیلی خلاصه و کاربردی چالش‌های جمعیتی کشور مورد بررسی قرار گرفته است. در این کتاب آمده است که جمعیت هر کشور از جهات مختلفی مانند ابعاد اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی اهمیت دارد و بیشتر به نقش جمعیت و کاهش آن پرداخته است و از عوامل پدید آمدن آن هیچ مطلبی بیان نکرده است که ما قصد داریم به سه عامل مهم و پیامدهای آن در کاهش جمعیت بپردازیم. در کتاب "کاهش جمعیت فاجعه تقلیل ازدواج و تحدید نسل" نوشته ی "علی معصومی" در دو بخش و ۸ فصل به تبیین و تشریح مسائل پرداخته است که عبارت است از ضرورت، اهمیت، آثار، منافع و کارکردهای ازدواج و تشکیل خانواده، اصول ازدواج به سبک اسلامی، جمعیت و نقش آن در مشارکت عمومی و تقویت اقتدار ملی، تحولات تاریخی جمعیت ایران در دوران باستان تا پایان عصر قاجاریه و دیدگاه جمعیتی رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران و...؛ در بخشی از مقدمه این کتاب می‌خوانیم: "متأسفانه دولتمردان آنچنان که باید هشدارهای رهبری را در مورد جمعیت جدی نگرفته‌اند و سیاست‌های لازم و اهتمام جدی به این مسئله دیده نمی‌شود. اما ملت بزرگ ایران و به خصوص آنها که معتقد به نظام ولایی جمهوری اسلامی هستند بایستی به وظایف خود فارغ از مسئولین بیندیشند و از خدای رزاق و رازق غافل نشوند." در این کتاب فقط به عامل ازدواج پرداخته شده است و به پیامدهای آن اشاره می‌کند و به سه عامل تجمل‌گرایی، راحت طلبی و خودخواهی و پیامدهای ناشی از آن اشاره‌ای نشده است.

بی تردید کاهش جمعیت در ایران، معلول عوامل متعددی است ولی تاثیر تجمل‌گرایی، راحت طلبی و خودخواهی افراد در لایه‌های مختلف زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی ایرانیان از عوامل مهم کاهش جمعیت است که این سه عامل برگرفته از سبک زندگی غربی می‌باشد. فرهنگ غربی که بر پایه اعتقاد به انسان محوری بنا شده است، می‌کوشد این برداشت را در ذهن مردم ایجاد کند که برای خوشبختی و لذت بردن بیشتر از زندگی باید اعضای جامعه را محدود کرد و این کار با کنترل موالید و کاهش زاد و ولد محقق خواهد شد. این تلقی به گونه‌های مختلف و از راه‌های گوناگون در کاهش جمعیت کشورمان موثر بوده است. عوامل کاهش جمعیت به دو دسته اجتماعی و اقتصادی تقسیم می‌شود که هر دو نشأت گرفته از تحولات فرهنگی می‌باشد که در این میان عامل تجمل‌گرایی مربوط به دسته اقتصادی و راحت طلبی و

خودخواهی جز دسته فرهنگی_اجتماعی است. در این مقاله پس از تبیین مفاهیم کلیدی به بررسی پیامدهای تجمل گرایی، راحت طلبی و خودخواهی در کاهش رشد جمعیت پرداخته می شود.

مفهوم شناسی

تجمل گرایی:

تجمل در لغت به معنای، نکو حالی کردن، آراسته شدن و جمال و نیکویی روی را به خود بستن، تکلف در جمال، آراسته شدن و زینت دادن آمده است.

در اصطلاح تجمل گرایی به معنای گرایش به زیبایی و نمایش جمال و زیبایی هاست که امری طبیعی و فطری در انسان است.¹

راحت طلبی:

در لغت به معنای جوینده آسودگی و مجازا جوینده فراغت و بیکاری، بیعار و تنبل، آسایش خواه آمده است.

در اصطلاح راحت طلب کسی است که دنبال راحتی روحی و جسمی است. سست عنصری و راحت طلبی باعث می شود فرد در مواقع خاصی نتواند خود را با محیط سازگار نماید و شرایط محیطی سخت برایش طاقت فرسا بوده و شاید به قیمت جاننش تمام شود. راحت طلبی بیشتر در قشر مرفه جامعه که متمکن هستند دیده می شود. انسان اساسا موجودیست که دنبال راحتی می رود و از سختی گریزان است. ولی باید دید که این راحت طلبی باعث نشود که انسان به اهدافش نرسد.

خودخواهی:

در لغت به معنای خودپرستی، خودپسندی، خودبینی و خویشتن خواهی می باشد.

در اصطلاح خودخواهی یعنی توجه بیش از حد فرد به خودش نفع و لذت یا رفاه شخصی را گویند که در آن وجود دیگران لحاظ نشود. خودخواهی خصوصیتی برعکس ایثار و یا نوع دوستی می باشد.

¹. رستگاران، "کتاب تجمل گرایی از دیدگاه اسلام"، ص 20 و 21

نشود نمی توان دو انسان فرد نگر را به هم نزدیک کرد. جوانان امروز معتقدند که با قدم گذاشتن در مسیر ازدواج استقلال فردی شان را از دست می دهند و ترجیح می دهند تا درآمدی که از طریق شغلشان به دست آورده اند را به شکل فردی برای خودشان هزینه کنند. از جمله تبعات منفی زندگی مجردی افزایش سن ازدواج، تاثیرات نامطلوب جمعیت شناختی و کاهش رشد جمعیت و آسیب های پزشکی و اجتماعی است.^۱ (۱۸) اولین علت کاهش جمعیت، تغییر سبک زندگی، بروز مسائلی مانند شهرنشینی، تأخیر در ازدواج، تضعیف جایگاه خانواده و جایگاه مادری، ضعف ایمان، زندگی های مجردی است که از آنها می توان به عنوان سبک زندگی غیرالهی و جاری دانست که درواقع برگرفته از فرهنگ پوشالی غرب است.

۲_ تمایل زنان به تحصیل و اشتغال

بسیاری از زنان در سراسر دنیا، تحصیلات و یا وارد بازار کار شدن را ارجح دانستند و بچه داری را مانعی بر سر دستیابی به این هدف می دانند. البته این ترجیح، نه تنها موجب شده شانس بارداری زنان کاهش یابد، بلکه باعث شد زنان برای اینکه در نهایت تصمیم به بارداری بگیرند، مجبور شوند حساب هزینه و فایده کنند. چرا که برای بارداری باید هزینه از دست رفتن شغلشان را بپذیرند و خود و همسران شان بخشی از پس اندازشان را برای کودکی که قرار است به زندگی وارد شود، اختصاص دهند. آنچه وصف شد در حال حاضر به مدل جمعیتی در بسیاری از کشورها تبدیل شده است؛ مدلی که خانواده ها از آن پیروی می کنند. اگر بپذیریم که یکی از مهم ترین دلایل زوج ها برای بچه دار نشدن، شاغل بودن زن و نگرانی درباره اقتصاد خانواده است - با پذیرش این اصل بدیهی که کار کردن زن از اصول طبیعی، اساسی و غیرقابل نقض زنان است - بنابراین باید راهی یافت تا تعداد زنان شاغل را، که مجبور نباشند بچه دار شدن را قربانی شاغل بودن شان کنند، افزایش دهیم. روحیه فردگرایانه و رقابتی برخاسته از نظام سرمایه داری و برابرخواهی جنسیتی، موجب شد به تدریج زنان همانند مردان، خواهان کسب منزلت های اقتصادی و اجتماعی و جبران محرومیت تاریخی خود شوند. جبران محرومیت تاریخی، نیاز به صرف زمان دارد و بر همین اساس زنان سال های بیشتری را به تحصیل می پردازند و این امر موجب شده تا دختران، تحصیل را بر ازدواج اولویت دهند که این منجر به افزایش سن ازدواج شد و دخترانی که اشتغال را یک مزیت و برتری برای شانس ازدواج و کسب پایگاه اجتماعی بالاتر می دانند، در بالا رفتن سن

^۱ علی احمدی، "نشست تنها زیستی و زندگی مجردی"

ازدواج نقش بیشتری داشته اند. توسعه فردمحوری و اقتصاد لیبرالی سبب افزایش سن ازدواج، فاصله بین ازدواج و فرزند اول، افزایش فاصله فرزندان، افزایش تک فرزندی، افزایش افراد هرگز ازدواج نکرده، افزایش طلاق و روابط قبل ازدواج، تغییر نگرش فرزندآوری به تک فرزندی و دو فرزندی، و افزایش سقط جنین، در کنار سیاست‌های کنترل جمعیت و خدمات پیشگیری قطعی و موقت از فرزندآوری و برخی سیاست‌های تنبیهی شد. حضور فرزند در زندگی افراد متأهل، همراه با مسوولیت چند برابری والدین است و به همین دلیل برخی از زوجهای جوان احساس می کنند هنوز توان برداشتن این بار مسوولیت را ندارند. مقدار ساعت کار زنان یک عامل مهم در رفتار فرزندآوری زنان شاغل شناخته شده است. نتایج کلی با محاسبه میزان باروری جزئی نشان داد زنان شاغل پاره وقت نسبت به زنان شاغل تمام وقت تعداد فرزند بیشتری به دنیا می آورند. شغل پاره وقت، فاصله ازدواج تا فرزند اول و فرزند اول تا فرزند دوم را کاهش و احتمال رسیدن به فرزند دوم را افزایش می دهد؛ اما احتمال رسیدن به فرزند اول را کاهش می دهد. به عبارت دیگر، شغل پاره وقت، با بیشتر شدن احتمال به دنیا آوردن فرزند، در زنانی مرتبط است که قبلاً یک فرزند داشتند. این امر، ناشی از این حقیقت است که این زنان در هنگام به دنیا آوردن فرزند اول به دلیل نگرانی از ثبات خودشان در بازار کار به صورت تمام وقت کار می کردند و کمبود زمان برای مسوولیت خانوادگیشان را تجربه کرده اند. پس با افزایش شغل‌های پاره وقت و در نتیجه آن، کاهش سطح فشار شغلی زنان، زمینه افزایش باروری فراهم می شود.^۱ در این میان نباید نقش رسانه را نادیده گرفت. در واقع در این رسانه ها بیشتر از آنکه زنان در حال ایفای نقش مادری و تربیت فرزند باشند در نقش های اجتماعی و غیر خانوادگی نمایش داده می شوند. در حقیقت رسانه های نوین به صورتی هدفمند زنان شاغل، مجرد، تحصیل کرده، هنرمند ورزشکار و... را به عنوان الگوی زن موفق به جامعه معرفی می کنند و ناخودآگاه این پیام را به مخاطب که ایفای نقش مادری امتیاز تلقی نمی شود و در نتیجه گرایش به فرزندآوری را کاهش می دهند خود منتقل می کنند.^۲

۳_عدم از خود گذشتگی

زندگی خانوادگی با فراز و نشیب‌های گوناگونی همراه است که نیازمند ایثار و از خودگذشتگی اعضا می باشد. زمانی که افراد وارد زندگی مشترک می شوند دیگر نمی توانند به صورت یک جانبه

^۱ . شمس قهفرخی، "تاثیر مقدار ساعت کاری زنان شاغل در بار داری"، دوره ۹، ش ۳، ص ۱۰۱-۱۱۶

^۲ . رسول زاده ودیگران، "تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با گرایش به فرزند آوری" شماره ۲، ص ۱۳۱

راجع به همه چیز تصمیم بگیرند. زندگی مشترک و خانوادگی نیاز به درک درستی از ایشار و از خودگذشتگی دارد. افراد با زیستن در کنار همدیگر باید برای رسیدن به اهداف مشترک تلاش کنند. در این مسیر هم لازم است تا برخی از خواسته‌ها و توقعات شخصی خود را کنار بگذارند. ودست از خود خواهی و فردگرایی بردارند. عدم وجود از خود گذشتگی در بین اعضای خانواده باعث تشدید اختلافات می‌شود. تشدید اختلافات خانوادگی نیز آثار مخربی از خود به جای خواهد گذاشت. یکی از آثار مخرب عدم فداکاری و گذشت در میان زوجین، آسیب به سلامت روانی فرزندان و اختلال در روند رشد آن‌ها است. کسانی که در خانواده‌های پر تنش رشد می‌کنند افراد پرخاشگر و در عین حال به شدت شکننده و آسیب پذیری هستند. این پیامدهای منفی می‌توانند آینده فرزندان این خانواده‌ها را تحت تاثیر قرار دهند و مانع رسیدن آن‌ها به یک زندگی مطلوب شوند. عدم وجود از خودگذشتگی در بین اعضای خانواده و اختلاف خانوادگی فقط زندگی فرزندان را تحت تاثیر قرار نمی‌دهد. بسیاری از زوجها به دلیل غرور کاذب و خودخواهی بیش از حد فرصت شادی و بهبود رابطه را از همدیگر می‌گیرند. خراب شدن ارتباط عاطفی می‌تواند منجر به بروز مشکلات مربوط به حوزه سلامت می‌شود. از طرف دیگر این افراد به دلیل اختلافات شدید دیگر نمی‌توانند روی اهداف شخصی خود متمرکز باشند. بسیاری نیز در این شرایط شغل خود را از دست می‌دهند و مشکلات جدیدی برای خود ایجاد می‌کنند. این مشکل به خصوص در زنان، آسیبی جدیدی به جامعه می‌زند و آن عدم بچه دار شدن آنها می‌باشد. تصور این زنان این است که چرا باید او سختیهایی از جمله بارداری و وضع حمل و نگهداری کودک را قبول و تحمل کند.

نتیجه گیری:

نقش جمعیت در کشور چه از نظر اجتماعی_فرهنگی و سیاسی انکار نشدنی است. در این پژوهش هدف این می باشد که پیامدهای تجمل گرایی، راحت طلبی و خود خواهی که نشان دهنده ی زندگی غربی است، بیان شود. تاثیر گذاری زندگی و فکر غربی بر کاهش جمعیت از راههای مختلف و در ابعاد متنوعی از جمله راحت طلبی، خود خواهی تجمل گرایی بروز میکند. که باعث نزول ارزشهای مرتبط با تولد فرزند و در کنار آن معرف رشد سایر ارزشهای غربی نظیر آزادی، اشتغال، رفاه، مسئولیت گریزی، فرد گرایی و... است. اگر چه این پژوهش قصد آسیب شناسی و ارائه راهکار ندارد و فقط به بیان پیامدهای سه عامل تجمل گرایی، راحت طلبی و خود خواهی در کاهش رشد جمعیت پرداخته است. در پایان به یک پیشنهاد بسنده میشود که لازم است رسانه ها و مراکز وابسته به آن و در صدد همه دولتمردان کشور بیش از پیش عزم خود را جزم نموده و برای حذف سیاستهای تحدید نسل و تشویق جوانان متاهل به فرزند اوری تلاش نمایند تا در آینده شاهد افزایش جمعیت در کشور باشیم و این امر مستلزم فرهنگ سازی در راستای ترویج سبک زندگی دینی و اسلامی است.

منابع:

* قرآن

1. رستگاران، علیرضا، **تجمل گرایی از نگاه اسلام**، قم: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، 1382 ه، ش
2. علم الهدی، سید احمد، **اخلاق و روانکاوی از نظر اسلام**، تهران: یاسر، 1360 ه، ش
3. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، جلد 4، ترجمه صادق حسن زاده، تهران: قائم ال محمد، 1385 ه، ش
4. مطهری، مرتضی، **انسان کامل**، قم: صدرا، چاپ سوم، 1375 ه، ش
5. پرونیان، فریبا، و دیگران، **"تاثیر زندگی امروزه زنان بر میزان فرزند اوری"**، مطالعه موردی شهر قزوین، فصلنامه علمی-پژوهشی زن و خانواده، زمستان 1397 ه، ش، سال نهم، شماره 4
6. جوکار، محبوبه، **"مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران"**، پژوهشنامه علمی-پژوهشی مشرق موعود، بهار 1393 ه، ش، سال دوم، شماره دوم
7. جعفری، محمد صابر، **"سستی و مسئولیت گریزی چالشی در عصر غیبت"**، فصلنامه علمی-پژوهشی مشرق موعود، بهار 1398 ه، ش، شماره 49
8. رسول زاده، و دیگران، **"تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با گرایش به فرزند اوری"**، مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه شهید مدنی اذربایجان، فصلنامه علمی-پژوهشی راهبرد اجتماعی-فرهنگی، پاییز 1395 ه، ش، شماره 2
9. شمس قهفرخی، مهری، **"تاثیر مقدار ساعت کاری زنان شاغل در باروری"**، مجله جامعه شناسی کاربردی، مهر 1397 ه، ش، دوره 29، شماره 3
10. احمدی، امید علی، **"تنها زیستی و زندگی مجردی جوانان"**، موسسه رحمان، 1396 ه، ش